

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ჰუმანიტარული მეცნიერებების ფაკულტეტი

SHOTA RUSTAVELI STATE UNIVERSITY
FACULTY OF HUMANITIES

ჰუმანიტარული მეცნიერებები ინფორმაციულ საზოგადოებაში
საჯიოსმომიხსოვრო უმრავლესობის მასალები

I

International Conference Proceedings
HUMANITIES IN THE INFORMATION SOCIETY

აზრის ცვალებადობა თარგმანში

რას ნიშნავს აზრის ცვლებადობა? პირველ რიგში იმას, რომ ერთ სიტყვას შეიძლება ჰქონდეს განსხვავებული, ზოგჯერ საპირისპირო მნიშვნელობაც. აზრის ცვალებადობა განსხვავდება ორაზროვნებისაგან, რისი გათვალისწინების გარეშე ინტერპრეტაცია ანუ თვით ტექსტის გაგების პროცესი შეიძლება ორაზროვანი გახდეს. სამაგიეროდ, პოლისემანტურობა, ერთი და იმავე ტექსტის შიგნით მრავალი შესაძლებელი მნიშვნელობის არსებობას გულისხმობს. საკითხს აზრის შესახებ დიდი ხნის ისტორია აქვს. იგი ბევრი მეცნიერების კვლევის საგანია. ჩვენი მიზანია აზრის ცნება განვიხილოთ ტრადუქტოლოგიის პლანში, ამიტომ შევეცდებით პასუხი გაეცეთ დასმულ კითხვას ტექსტის ლინგვისტიკის, სემანტიკისა და სემიოტიკის თვალსაზრისით, რომ გავიგოთ თუ როგორ ფუნქციონირებს ტექსტი, რა არის მისი მექანიზმები, სად გადის ზღვარი ტექსტის გაგებასა და კომუნიკაციას შორის, რათა განვსაზღვროთ თუ როგორ შეიძლება აისახოს აზრის ცვალებადობა თარგმნის პროცესსა და თარგმნის დეფინიციასზე, იმის გათვალისწინებით, რომ თავისი ცნებით თუ ფორმალური განსოშილებით, აზრი თარგმანის მამოძრავებელი ძალაა. მთლიანობაში ეს საკითხი ეყრდნობა სამ ძირითად ცნებას, რომელიც უმბერტო ეკომ თავის ნაშრომში: «Les limites de l'interprétation» (ეკო 1992:73) გამოყო. ის გულისხმობს: მკითხველსა და ავტორს, ღია და დახურულ ტექსტს და განსხვავებას სამ ინტენციას შორის. ესენია: *intentio auctoris*, *intentio operis* და *intentio lectoris*.

აზრის ცვალებადობა და აზრის აგება. როგორ აგებს აზრს მოსაუბრე, ანუ რა არის *intentio auctoris*? რისი გადმოცემა სურს მას, რა სტარტეგიას იყენებს მის მისაღწევად? ამ კმედების განხორციელება მხოლოდ მოსაუბრეს არ არის დამოკიდებული. ის დამოკიდებულია აგრეთვე კომუნიკაციისა და ენობრივი სისტემის ფუნქციონირების მეთოდზე. ამ ორ სფეროში შეიძლება მნიშვნელოვანი ფაქტორები გამოვლინდეს, რომლებიც აზრის ცვალებადობას იწვევს. ცნობილია, რომ ერთი სამეტყველო ჯაჭვი არ შეიცავს აზრს, ის არ გამოიმდინარეობს სიტყვების უბრალო დაჯგუფებისაგან. ის გამოიმდინარეობს იმპლიციტური მნიშვნელობებისაგან, რომლებიც ჩვეულებრივ დისკურსს ახასიათებს. უმბერტო ეკოს მიაჩნია, რომ ტექსტი იმპლიციტური აზრის ქსოვილია (ეკო 1985 :65). სხვაგვარად რომ ვთქვათ, აზრი შედგება იმპლიციტური ელემენტებისაგან. იმპლიციტური მნიშვნელობის წარმოქმნის მიზეზი სხვადასხვაგვარია. ლიტერატურულ ტექსტში საქმე შეიძლება ეხებოდეს ესთეტიკურ მხარეს, რომელიც სიტყვის სტრუქტურას მართავს და გამორიცხავს მრავალსიტყვაობას. ზოგჯერ მოსაუბრე, რომელმაც იცის, რომ მსმენელს მსგავსი ინფორმაცია გააჩნია ფიქრობს, რომ ზოგიერთი მონაცემის მითითება ზედმეტია. მეტყველების ეკონომიის პრინციპს იქამდე მიყვავართ, რომ ყველაფერი რაც გამონათქვამის გაგებისათვისაა აუცილებელი, შეიძლება ნაგულისხმევი იყოს, განსაკუთრებით ექსტრალინგვისტური რეალობითა და მეტყველების აქტის კონტექსტით ჩანაცვლების დროს. აზრის გასაგებად საჭიროა გათვალისწინებულ იქნეს გამონათქვამის ყველა ელემენტი. ინფორმაციის მიღებისას, თუკი იმპლიციტური მნიშვნელობა მთლიანად ან ნაწილობრივ არ არის გამოხატული შესაძლებელია, რომ გაუგებრობამ იჩინოს თავი. არსებობს დისკურსის ისეთი ტიპები, რომლებშიც აზრი ბუნდოვანია. მაგალითად, პატარა მოცულობის ტექსტებში (ანდაზა, მაქსიმა) აზრი ადრეულია წარმოდგენილი სიტყვების მნიშვნელობასთან. იგივე შეიძლება ითქვას კანონებსა და იურიდიული ტიპის ტექსტებზეც, რომლებშიც კანონმდებლის სურვილი საკმაოდ ზოგადი ფორმულირებით გამოიხატება, რათა არ დაირღვეს გადაწყვეტილების საყოველთაო ბუნება. ლიტერატურული ტექსტის მუდმივობა მისი იზოტოპების კომპლექსური ბუნებიდან გამოიმდინარეობს, რაც მისი მრავალჯერ წაკითხვის საშუალებას იძლევა. ტექსტი შეიძლება იყოს ღია ან დახურული. ეკო (ეკო 1985: 7) ახდენს ტექსტების კლასიფიკაცირებას ორ დიდ კატეგორიად. ტექსტი დახურულია, თუკი ავტორის მიერ გათვალისწინებული ტექსტის წყობა მხოლოდ ერთი ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა. ასე მაგალითად, რაიმე სახის ინსტრუქცია, სამზარეულოს რეცეპტი ან კონტრაქტი. ყველა მათგანი დისკურსის სახეობებია, რომლებშიც პრინციპში აზრის ცვალებადობა შესაძლებელია. სამაგიეროდ ტექსტი ღიაა, როდესაც მრავალმნიშვნელოვანია და იძლევა მრავალჯერადი წაკითხვის შესაძლებლობას. დაწერილი ან ზეპირი ტექსტი ავტონომიურია. ეკო საუბრობს *intentio operis*-ზე. ეს კი ტექსტის ის უნარია, რომელიც ავტორისაგან დამუკიდებლად არსებობს. ამ თვალსაზრისით თვალსაჩინო მაგალითია ლიტერატურული ტექსტი. მნიშვნელოვანი ისაა, რომ ტექსტი მისი სტრუქტურის დარღვევის გარეშე

ახალი ხედვის საშუალებას იძლევა. ყველაზე უკეთესად ასეთი შემოქმედება შეიძლება პოლიტიკურ ტექსტზე განხორციელდეს.

აზრის ცვალებადობა და აზრის გაგება. ტექსტი მკითხველმა უნდა გაიგოს. ეკოს (ეკო 1985: 66-7) თქმით, ტექსტი ზარმაცი მექანიზმია, რომლის ამოქმედებას ვიდაციის დახმარება ესაჭიროება. *Intentio lectoris*, ეს მკითხველის წელილია, რომელიც ტექსტის ფუნქციონირებასა და მისი მნიშვნელოვანი არსის გამოყოფას ეხმარება. ალბათ, ცვალებადი ერთეულია, რომელიც ხელს უწყობს აზრის ცვალებადობას. ამას ორი მნიშვნელოვანი მიზეზი აქვს. პირველი იქიდან გამომდინარეობს, რომ ტექსტის ინტერპრეტაციის დროს აზრის აღქმისას, მკითხველი ტექსტში საკუთარ პიროვნულ თვისებებს, ცხოვრებისეულ გამოცდილებას, ცოდნასა და იდეოლოგიას ასახავს. უამრავი ფაქტორი არსებობს, რომელიც ტექსტის ხედვას განაპირობებს და რომლის მნიშვნელობა დამოკიდებულია მკითხველის მიერ მის გაგებაზე. ტექსტის თავისუფალი გამოყენების დროს მკითხველმა შეიძლება მოლიანად შეცვალოს ტექსტის თავდაპირველი აზრი. თვით სამეცნიერო ტექსტი, რომლის დანიშნულება თავიდანვეა ცნობილი, არაა დაცული ასეთი ტიპის გადახრისაგან. მოხსენება მემკვიდრეობითი უჯრედების შესახებ, რომლებსაც ემბრიონისაგან გამოყოფენ, განსხვავებულად იქნება აღქმული სხვადასხვა სპეციალობის მქონე ადამიანების მიერ. მეცნიერისათვის იგი სამედიცინო კვლევაში წინსვლას მოასწავლებს, მოძღვარი აღშფოთდება, ხოლო კიბოთი დაავადებულისათვის კი იმედის მიძეცმია. ინტერპრეტაცია აუცილებლად სუბიექტური იქნება. როდესაც ტექსტს უფრო მიზანმიმართულად იხილავენ, პირი, რომელიც მის ინტერპრეტაციას ახდენს, ითვალისწინებს იმ ინფორმაციას, რომელიც მას გააჩნია. ის, რაც ხსნის ერთი და იმავე ლიტერატურული ტექსტისადმი სხვადასხვა მიდგომას, არის *intentio operis intentio lectoris*-თან ერთად, რომელზეც ზემოთ გვექონდა საუბარი. ამგვარად, ინფორმაციის მიღებისას, ინტერპრეტაცია სცილდება ნათქვამს. როდესაც სახელმწიფოს მეთაური ან სახელმწიფოს რომელიმე მოხელე აზრს გამოთქვამს, მისი ნათქვამი იმ წუთასვე ურთიერთგამომრიცხავი კომენტარების ობიექტი ხდება. თითოეული ახდენს თავისებურ შეფასებას. როგორი შინაარსის ტექსტიც არ უნდა ავიღოთ რელიგიური, ლიტერატურული, პოლიტიკური, გინდაც უბრალო დიპლომატიური დეპეშა, ყველა შემთხვევაში, ამგვარმა ქმედებამ შეიძლება დაწერილ ტექსტში აზრის გადაადგილება გამოიწვიოს. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ტექსტის აზრი გამომდინარეობს სამი შემოხსენებული ინტენციის ურთიერთქმედებით და ინტერპრეტაციულ პროცესში აზრის ცვალებადობა მათი თანაბარი განაწილების შედეგია. ცვალებადობა მათ თავად აწონასწორებს მეტყველებისა და თემატიკის თავისებურებიდან გამომდინარე.

აზრის ცვალებადობა და თარგმანი. დაუუკავშიროთ აზრის ცვალებადობის პრობლემა პირდაპირ მთარგმნელობით საქმიანობას. გაყაანალიზოთ აღწერილი სიტუაციის მნიშვნელობა, განესაზღვროთ თავად თარგმანი ხომ არ არის აზრის ცვალებადობის მიზეზი. პირველი საკითხი ეხება მთარგმნელის იმ სფეროში შეჭრას, რომელიც დაფარულია ორი ინტენციით *intentio auctoris* და *intentio operis*. რაც შეეხება *intentio lectoris*-ს, ანუ მკითხველის ტექსტში ჩართვას, ორი ფორმით როგორებიცაა სუბიექტურობა და კრიტიკული ხედვა, მინიმუმამდე უნდა იქნეს დაყვანილი, რადგანაც მთარგმნელს უფლება არა აქვს არც გამონათქვამი შეცვალოს და არც თავისი აზრი გამოხატოს. მოსამზადებელ ფაზაში, მან განსახილველი საგნის სემანტიკური შინაარსი და ბუნება უნდა შეაფასოს, რათა კრიტიკული ანალიზის მეშვეობით სრულყოს ტექსტის აღქმა და ინტერპრეტაციის მეშვეობით ტექსტში იპოვოს დახმარება. ყველა შემთხვევაში, უნდა მოხდეს მთარგმნელისა და ავტორის შერწყმა, რადგანაც საქმე ეხება მიკერძოების გარეშე ნათქვამის ინტერპრეტაციას. იგი არ უნდა დაემსგავსოს კრიტიკოსს. მთარგმნელი სანიმუშო მკითხველი უნდა გახდეს, რომელზეც გათვლილია ტექსტი. მთარგმნელის მიერ განხორციელებული კითხვის პროცესი, რომელიც გულისხმობს ზოგად და ინტერპრეტაციულ მიდგომას, მიმართულია ტექსტში მოცემული ინტენციის საიდენტიფიკაციოდ და ის განსხვავდება ჩვეულებრივი კითხვისაგან, რომელიც ხან სუბიექტურია ხან კრიტიკული. ფრანსუა რასტიემ თავის ნაშრომში «*Sens et textualité*» (რასტიე 1989: 32) დაგვანახა, რომ აზრი მუდამ გაუგებარი როდია. იგი შეიძლება ზოგიერთი ელემენტის გათვალისწინებით უშეცდომოდ იქნეს გაგებული. საკმარისია ჩვეულებრივ საუბარს დაეაკვირდეთ, რომ დავადგინოთ, ზოგიერთი ნაკლოვანების მიუხედავად სისტემა ფუნქციონირებს და რომ ჩვენ სხვისი ნათქვამი გვეხმის. თუკი ინფორმაცია ჩვენამდე დიდი დანაკარგების გარეშე აღწევს, ეს იმას ნიშნავს, რომ ზოგიერთი ფაქტორი ამარტივებს მის გადაადგილებას. იმ საშუალებებს შორის, რომლებიც აზრის კონკრეტიზაციას ახდენს, არსებობს ენის ფუნქციური სისტემა, რომელიც გამოყენებით ინდივიდუალურია, თუმცა სოციალური შეთანხმებიდან გამომდინარეობს. წარმოიქმნება მეტყველება და ამ მეტყველების სპეციფიკური სტრუქტურა. არსებობს უამრავი ენობრივი, სიტუაციური, დისკურსული ორიენტირი, რომელთაც უნარი შესწევთ ხელი შეუშალონ აზრიდან გადაცდენას, რომლითაც ხდება ნათქვამისა და მოლოდინის ზღვარის განსაზღვრა. უმბერტო ეკო თავის ნაშრომში «*Les limites de l'Interpretation*» (ეკო 1992:130) წერს: «მას შემდეგ, რაც ტექსტი

შეიქმნება, შესაძლებელია მას ვათქმევინოთ უამრავი რამ, ზოგჯერ განუსაზღვრელად ბევრი, მაგრამ კრიტიკული თვალსაზრისით შეუძლებელია და გაუმართლებელი მას ვათქმევინოთ ის რასაც ის არ ამბობს. ზოგჯერ ტექსტი იმაზე მეტს ამბობს, ვიდრე ავტორს წარმოუდგენია, მაგრამ ნაკლებს, ვიდრე ბევრ თავშეუკავებელ მკითხველს სურს. » ინტერპრეტაცია დამოკიდებულია იმაზე თუ რამდენად ღიაა ტექსტი. ინტერპრეტაციის დროს ორიგინალის თვითმყოფადობა და კოპეზია უნდა იქნეს დაცული. რაც შეეხება მთარგმნელს, ავტორის გეგმის მიხედვით, ის ახდენს მხოლოდ იმის კონსტატაციას, არის თუ არა ტექსტი ღია. იგი ცდილობს ამის დაცვას იმისათვის, რომ მისი თარგმანი სხვა კულტურაში გასაგები გახდეს. აზრი შეიძლება იყოს ორგვარი. ერთი, რომელიც გამოიყოფა ავტორის ნათქვამიდან და რომელიც შეესაბამება *intentio auctoris*-ს და *intentio operis*-ს. მეორე, ფარული აზრი, რომელიც გათვლილია მკითხველზე, სხვა სიტყვებით, რომ ვთქვათ *intentio lectoris*-ზე. პირველი აზრი მყარია, პირდაპირი, სიტყვასიტყვითი, რომელსაც ემატება ყველაზე ტენდენციური ინტერპრეტაცია კი. თარგმანში, ავტორის განზრახვა გადმოიცემა, ის აზრი, რომელიც შეიძლება კვალიფიცირებულ იქნეს როგორც «სიტყვასიტყვითი». ამის შესახებ 1984 წელს დანიცა სელესკოვიჩი თავის სტატიაში წერდა : «თარგმანი გამოყოფს იმას, რასაც თითოეული ხვდება იმ სიტყვიდან, რომელიც მისკენა მიმართული ანდა იმ ტექსტიდან, რომელიც მისთვისაა განკუთვნილი. ეს არის იმ სიტყვების ანდა ტექსტის აზრი, რომელსაც მთარგმნელი გარდაქმნის თავისი კვლევის საგნად, მას არც ენა, არც ავტორის გადაწყვეტილება აინტერესებს, არამედ ის, რასაც მისი ნათქვამი გადმოსცემს». (სელესკოვიჩი 1984 : 264) თარგმნის ინტერპრეტაციული თეორია მოითხოვს, რომ აზრის გაგებისას ენა სიტუაციასა და კონიტიურ ცოდნას დაუკავშიროთ. მთარგმნელის მიერ აზრის გაგება უნდა მოხდეს რაციონალურად და არა სუბიექტურად. მართალია, თავიდან მთარგმნელი მკითხველად გვევლინება. იგი ტექსტს იხილავს თავისი გამოცდილების, ცოდნის, განათლების, ემოციურობის შესაბამისად. იგი ცხოვრობს ამა თუ იმ დროს და მიეკუთვნება რომელიმე სოციალურ ჯგუფს. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ამ ყველაფერმა ზეგავლენა უნდა მოახდინოს თარგმანზე, რადგანაც მთარგმნელმა სხვისი აზრები უნდა თარგმნოს. თუკი მთარგმნელის მისია აზრის აღდგენაა, ამის განხორციელება მას მხოლოდ ეკვივალენტური ფორმების მეშვეობით შეუძლია, რადგანაც ენები თავიანთი ბუნებით განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ხელახალი ფორმულირების ნებისმიერი სტრატეგია ეფუძნება არჩევანის ცნებას. იმ შეთანხმებას, რომელიც არსებობს ორიგინალის მოთხოვნებსა და სხვა ენაზე მისი განხორციელების შესაძლებლობას შორის. სწორედ გამონათქვამით და არა აზრით ვლინდება მთარგმნელის შემოქმედებითი უნარი. თუმცა, ამ თვალსაზრისით მთარგმნელი სრულიად თავისუფალი როდია, რადგანაც მან უნდა დაიცვას აზრსა და ფორმას, ცნებითსა და ემოციურს შორის არსებული მიმართებები. ისმის კითხვა: მთარგმნელობითი პროცესი თავად ხომ არ არის აზრის ცვალებადობის წარმომქმნელი? მრავალი მიზეზის გამო თარგმანი არ არის და არც შეიძლება იყოს ორიგინალის ზუსტი ასლი. თარგმანი, ნებისმიერი კითხვის პროცესის მსგავსად ინტერპრეტაციული პროცესია, რომელიც შეიძლება წარმატებით შესრულდეს თუკი მთარგმნელი იფარგლება ჩვენს მიერ ზემოთ განსაზღვრული არეალით. თვით შემოქმედებით პროცესში თარგმანი გონივრულ საქმიანობად რჩება, მაგრამ თუ წესებს არ დავიცავთ, თარგმანი აზრის ცვალებადობის მიზეზი გახდება, რამაც შეიძლება თავდაპირველი აზრი დაამახინჯოს, რაც უფრო იმ პროცესს შეაფერხებს, რომელმაც საბოლოო მიზნამდე უნდა მიგვიყვანოს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ეკო 1985 : Eco Umberto « Lector in fabula » Trad. M. Bouzaher. Paris :Grasset.
2. ეკო 1992 : Eco Umberto « Les limites de l'interprétation ». Trad. M. Bouzaher. Paris : Grasset.
3. რასტიე 1989 : Rastier, François. *Sens et Textualité*. Paris : Hachette.
4. სელესკოვიჩი...1984 : Selescovitch Danica. Lederer Marianne. *Interpréter pour traduire*. Paris: Didier Érudition.

